

Heikki Smolander

Kartellin vaikutus kantohintoihin ja Metlan uskottavuus

Metlan tutkimukset pääsevät harvoin läpi TV:n pääuutislähetyksissä. Metlan uutiskirje *Merkitävät oikeusratkaisut kartelleista johtivat Suomen suurimpiin kilpailunrikkomismaksuihin* 4.1.2011 läpäisi kuitenkin uutiskynnyksen näyttävästi. Uutisoinnissa päähuomio oli kartellin puun ja metsätilojen myyjille mahdollisesti aiheuttaneissa vahingoissa. Tätä ei ollut tutkittu ollenkaan uutiskirjeen pohjana olleessa Esa-Jussi Viitalan Metsätieteen aikakauskirjan katsausartikkelissa ”Kilpailuoikeus, kartellit ja raakapuumarkkinat” (Metsätieteen aikakauskirja 4/2010). Tämän vuoksi esitän muutaman kommentin katsauksessa esitettyihin väitteisiin ja uutisoinnin merkitykseen tutkimuksen uskottavuudelle.

Esa-Jussi Viitala arvioi kolmen suuren yrityksen puunostokartellin aiheuttaneen 1–1,5 miljardin vahingon puunmyyjille. Jos otetaan huomioon mahdolliset korkotappiot, vahinko voi Viitalan mukaan nousta jopa 2,5 miljardiin. Koska metsätilojen kaupassa käytetään Tapion kehittämää summa-arvomenetelmää, on Viitalan mukaan metsätilojen myyjille mahdollisesti aiheutunut noin 200 miljoonan euron vahinko.

Nämä tulokset esiteltiin mediassa ensimmäisinä tutkimuslaitoksen tuottamina laskelmina kartellin aiheuttamista vahingoista puunmyyjille. Kun sekoitetaan oletukset – 10 %:n hinnan menetys – ja sinänsä oikein tehdyt taulukko-ohjelman laskelmat, on hylätty olennaisin osin tieteellisen varovaisuuden ja kriittisyyden vaatimus. Tuon 10 %:n oletuksen tueksi olisi odottanut kriittisiä vertailuita samanaikaisiin Itämeren altaan raakapuunhintoihin ja

puutuotteiden maailmanmarkkinahintoihin. Näistä Viitalan katsauksessa ei ole sanaakaan.

Viitalan ainoa argumentti näiden hyvin näyttävästi uutisoitujen väitteiden tueksi on markkinaoikeuden arvio asfalttikartellin mahdollisesti aiheuttamasta vähintään 10 %:n vahingosta. Viitala olettaa, että puunostajien vahinko olisi vähintään samaa luokkaa, mutta myöntää, että toteennäyttäminen voi olla vaikeaa.

Haluan vahvasti kyseenalaistaa Viitalan muuten perusteellisen kilpailuoikeudellisen tarkastelun jottopäätöksen kantohintojen osalta. Se, että on ollut puunostokartelli, ei automaattisesti tarkoita sitä, että kantohinnat olisivat olleet korkeampia ilman kartellia. Maailman historia on täynnä esimerkkejä liittoumista, jotka ovat toimineet päinvastoin kuin on ollut tarkoitus. Vastakkainen hypoteesi, että ostokartelli johti kohonneisiin tukin kantohintoihin, on mielestäni yhtä relevantti. Tosin sekun on yhtä vaikea osoittaa toteen kuin Viitalan väite.

Esitän seuraavassa hypoteettisen mekanismin vastahypoteesini taakse.

Ensinnäkin kolme suurta kartelliyritystä tekee liikevaihtonsa ja myös tuloksensa kuiduttavan teollisuuden avulla, mutta metsänomistaja saa pääosan, noin 70 %, tuloistaan havutukista. Tukin hinta on siten keskeisin puun ja myös kuitupuun markkinoille tuloa ohjaava tekijä.

Toiseksi tukin ostajia on muitakin. Yksityiset sahat olivat noin 40 %:n markkinaosuudella merkittävä tekijä

tukkupuun ostajana. Kuiduttavan teollisuuden kannalta on ollut toimiva strategia pitää yksityisiä sahoja kurissa pitämällä tukin hintaa yläkantissa ja kuitupuun hintaa alakantissa. Kuitupuun ja tukin hintojen suhde onkin laskenut pitemmän aikaa. Kuitupuun hinta on myös vaihdellut huomattavasti vähemmän kuin tukin hinta.

Kolmanneksi metsänomistajat olivat oppineet elämään kartellin eli kansan kielellä savujaon kanssa. Yleisesti tiedossa olevan kartellin tehokkain viesti siitä, että ”on puunmyynnin aika”, on ollut tukin hinta. Puu on saatu liikkeelle tukin hinnoittelulla, ei verbaalisilla viesteillä. Kun tehtaat ovat halunneet lisää kuitua, on metsäpäälliköiden yhteinen päätös ollut tukin hinnan nostaminen.

Edellä esitetyn perusteella vastahypoteesini on: *metsänomistajat saivat kartellin ansiosta tukista ylihintaa ja kuidusta alihintaa, mutta yhteensä enemmän kuin ilman kartellia*. Kysymyksen, ovatko kartellin ulkopuoliset sahayritykset – hypoteesini mukaiset häviäjät – oikeutettu vaatimaan korvauksia metsänomistajilta vai metsäpäälliköiltä, jätän juristien pohdittavaksi. Samalla nöyrästi myönnän, että näyttö hypoteesini tueksi on yhtä heikko kuin Viitalan asfalttikartellipäätöksestä lainatun vähintään 10 %:n hypoteesin.

Riippumatta siitä, mikä on lopullinen totuus kilpailevien hypoteesiemme välillä, on syytä miettiä Metsäntutkimuslaitoksen viestinnän uskottavuutta. Metsänomistajille aiheutetulla vähintään 1,5 miljardin euron vahingolla pääsee helpommin läpi mediassa kuin sillä, että ongelma on liian kompilisoitu analysoitavaksi luotettavasti. Tutkimuksen uskottavuuden menettämisen euromääräinen hinta voi olla kuitenkin vielä hankalammin arvioitavissa kuin puunostokartellin vaikutus puun hintaan. Joka tapauksessa sekä tutkimuksen että elinkeinon kannalta on tärkeää, ettei riskeerata tieteellistä uskottavuutta tinkimällä argumentaatiosta ja puolueettomuudesta, vaikka media tai poliitikot siihen kannustaisivat.

■ Erikoistutkija Heikki Smolander, Metsäntutkimuslaitos, Suonenjoen toimipaikka. Sähköposti heikki.smolander@metla.fi